

İMÂM NESEFÎ VE TEFSİRİNDEKİ METODU

Sâmil Şâhin
Çeviri: Muhittin Özdemir

Hamd; yarattıklarını, meydana getirdiklerini, insanlara rahmet olsun diye va'zettiği hükümleri ve koyduğu kânunları en iyi şekilde yapan Allah(c.c.)'a mahsûstur. Salât ve selâm; göklerin üzerine çıkartıp ve kendisine yakınlaştırdığı Râsûl ve Nebî Muhammed (s.a.v.)'e olsun. O'nun Âl ve Ashâbına, tümüne salât ve selâm olsun.

Tefsîrlerin özelliklerine vâkıf olmak ve alimlerin kendi tefsîrlerindeki üslûblarını bilmek gerçekten önemli ve zorunlu bir iştir. Aynı şekilde müfessirlerin biyografilerine ve onların tefsîrî metodlarına vâkıf olmak, bu tefsîrlerin etrafında oluşmaları, bunların meydana getirdiği fakirliği-zenginliği, cerh ve ta'dîl açısından müellifleri hakkında söylenenleri, tenkîd noktaları ile bunların etrafında oluşan şüpheleri reddedişi arzulamak bu denli önemli ve zorunlu bir ameldir.

Müfessirin yöntemine, tefsîrinin özelliklerine ve güzelleştirdiği ayırdedici özelliklerine muttali' olmak; şüphe götürmeyecek şekilde onun tefsîrdeki yöntemi, kendisi sâyesinde güzelleştiği ve ayırdedici üslûbları, tefsîrdeki iyi ve şüpheli yerleri bilme husûsunda bize yardımcı olacaktır.

Bu acele araştırmamızda-özet bir tarzda da olsa-, İmâm Neseî (r.a.)'nin, tefsîrindeki yöntemine vâkıf olmayı arzuladık.

Tefsîr Sâhibi:

Adı, İmâm Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Neseî'dir.¹ Neseî, Sind ve Mâveraunnehir yörelerinde bulunan Neseî'e nisbettir.² H. 701 yılında doğ-

muştur. H. 710'da doğduğu da söylenmiştir. Künyesi Ebu'l-Berekât'tır.³

İmâm Neseî'nin lâkâbı *Celâlüddîn*'dir.⁴ Hâfizüddîn lâkâbını da almıştır ki, İmâm bu lâkâbla tanınmış ve meşhûr olmuştur. Yine *Alâmetü'd-dünyâ* ve *ez-Zâhid* lâkâblarını da almıştır.⁵

İmâm Neseî'nin mezhebi Hanefîdir.⁶ Hanefî mezhebi lehine tavır takınır ve çoğu zaman muhâlif olanlara cevap verir.⁷ Genellikle mezhebinin görüşlerini söylerken, tedlîsde bulunur ve onun yerine nükte koyar.⁸

Muhammed b. Abdüssettâr el-Kerdeî, Ali Hamîduddîn ed-Darîr ve Bedruddîn Cevâhîrzâde gibi hocalardan ders almıştır. Ahmed b. Muhammed el-Attâbî'den, *ez-Ziyâdât*'ı rivâyet etmiştir.⁹

Eserleri:

1-Tefsîr Alanında:

-*Medarîku't-Tenzîl ve Hakaîku't-Te'vil*: Çalışmamıza konu olan eserdir. Eser, *Neseî Tefsîri* şeklinde şöhret kazanmıştır. Orta hacimli tefsîrlerden kabûl edilir, ne bıktırıcı uzunlukta ne de utandırıcı kısıklıktadır. Nahivle ve kırâ'atlarla alâkalı mes'eleleri ve fikhî problemleri içerir.

3 İmâm Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirîn*, c. I, s. 307; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemu'l-Müellifîn*, c. VI, s. 32.

4 İmâm el-Kuraşî el-Hanefî, *el-Cevâhiru'l-Hedîe fî Terâcümü'l-Hanefiyye*, s. 294.

5 İmâm Leknevi, *el-Fevâidu'l-Behiyye fî Terâcümü'l-Hanefiyye*, s. 101-102.

6 Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemu'l-Müellifîn*, c. VI, s. 32.

7 *ez-Zehabî, el-Tefsîr ve'l-Müfessirîn*, c. I, s. 37.

8 İbn Hacer el-Askalânî, *ed-Dureru'l-Kâmine*, c. II, s. 352.

9 İmâm Leknevi, *el-Fevâidu'l-Behiyye fî Terâcümü'l-Hanefiyye*, s. 102.

1 İbn Hacer el-Askalânî, *ed-Dureru'l-Kâmine fî Ayânîl-Mîeti's-Sâmine*, c. II, s. 252.

2 İmâm el-Leknevi, *el-Fevâidu'l-Behiyye fî Terâcümü'l-Hanefiyye*, s. 101-102.

2-Akâid Alanında:

-*Umdetu'l-Akâid* adlı eseri.¹⁰

-*el-İtimad Şerhu'l-Umde* adlı eseri.¹¹

3-Fıkıh Alanında:

-*Metnu'l-Vâfi*¹² adlı eseri. Hanefî fıkıhında fûrû'a dâir hoş bir metindir (Yazma).

-*el-Kafi fi Şerhi'l-Vâfi* adlı eseri.

-*Kenzu'd-Dakâik* adlı eseri, Hanefî fıkıhında meşhûr bir metindir (Matbû').

4-Fıkıh Usûlü Alanında:

-*Menâru'l-Envâr* adlı bir eseri ve buna yazdığı *Keşfu'l-Esrâr* adlı bir şerhi vardır. (Matbû')¹³

Nesefî'nin "Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl" Adlı Tefsirindeki Metodu:

Birincisi: Nesefî Tefsiri'nin Kaynakları. (Nesefî Tefsirini Kimlerden Almıştır):

Gerçekte Nesefî Tefsiri, Zemahşeri'nin *Keşşâf* adlı eserinin bir muhtasarı olarak kabûl edilir.¹⁴ Fakat müellif, eserini Zemahşeri'nin tefsirinde serpiştirdiği Mu'tezilî görüşlerinden muhâfaza etmiştir. Aynı şekilde soru-cevap yöntemini, belağat yönleri ile icâz sırlarındaki fesahati ve

10 İmâm Leknevî, *el-Fevâidu'l-Behiyye fi Terâcümü'l-Hanefiyye*, s. 102; İbn Hacer el-Askalânî, *ed-Dureru'l-Kâmine* c. II, s. 352; ez-Zerkelî, *el-İlâm*, c. IV, s. 192.

11 İmâm Leknevî, *el-Fevâidu'l-Behiyye fi Terâcümü'l-Hanefiyye*, s. 102; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifin*, c. VI, s. 32.

12 İmâm Leknevî, *el-Fevâidu'l-Behiyye fi Terâcümü'l-Hanefiyye*, s. 102; İbn Hacer, *ed-Dureru'l-Kâmine* c. II, s. 351; ez-Zerkelî, *el-İlâm* c. IV, s. 192; Rızâ Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifin*, c. VI, s. 32; Şâmil eş-Şâhîn, *ed-Delîlu'l-Câmi' li'l-Kütübi Usûli'l-Fıkıh*, c. I, s. 270.

13 Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed b. Ömer el-Hevârizmî, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Akâvil fi Vucûhi't-Te'vîl*, Mu'tezilî Hanefî imâmıdır. Ayrıca Bkz. el-Leknevî, *el-Fevâidu'l-Behiyye*, 209; ed-Dâvûdî, *Tabakâtu'l-Mefessirin*, c. II, s. 314-316.

14 Muhammed, *el-Hadîdî et-Tayyâr, Tevdihu'n-Nesefî*, s. 3.

ma'nâların beyânını terketmiştir ki; bu Zemahşeri'nin meşhûr olduğu yöntemidir.

Eser, müteyâtir yedi kırâ'ata dikkat çeken ve her kırâ'atı kârîne nisbet etmeye ihtimâm gösteren tefsirlerdendir.

Nesefî her ne kadar eklemeye ya da kısaltmada, Zemahşeri'nin lâfızları, üslûbu, mîzâcı, fikirleri ve temâyülü bâriz bir şekilde yazdıklarından belli olmaktadır.¹⁵

Bu konuda Dr. Remzi Na'nâ'a şöyle söylemektedir: "Bu tefsir, müellifinin Beydâvî ve Zemahşeri'nin tefsirlerinden özetlediği bir tefsirdir. Ancak, Keşşâf'da bulunan Mu'tezilî görüşleri bırakmış ve Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâ'atin görüşlerini almıştır. Hâkezâ, Keşşâf sâhibinin sûrelerin fazileti husûsunda mevzû hadisleri kullanmak gibi bir hatâyâ düşmemiştir."¹⁶

İkincisi: Nesefî'yi, "Tefsir"ini Yazmaya İten Etken:

Nesefî (r.a.) bu konuda şunları kaydetmektedir: "Bir kısım insanlar benden istekte bulundular ve onların isteklerine icâbet; i'râb yönlerini ve kırâ'atı içeren te'vîller husûsunda, Bedî ve işârât ilimlerinin inceliklerini, Ehl-i Sünnet vel-Cemâat'in görüşlerini kapsayan, bid'at ve dalâlet ehlinin hurâfelerinden uzak, bıktırarak kadar uzun ve utandıracak kadar da kısa olmayan orta hacimli bir eserin meydana gelmesine katkıda bulundu. Bu husûsta tereddüd ediyor, bu amaca ulaşan ve önemli bir metne girişme ehemmiyeti yoluna başlayan insanoğlunun gücünden yardım diliyordum. Tâ ki, Allah'ın yardımıyla bu işe koyuldum ve kısa bir zamanda tamamladım. Allah (c.c.), her zoru kolaylaştıran, dilediğine güç ye-

15 Remzi Na'nâ'a, *el-İsrâiliyyât ve Eseruhâ fi Kütübi't-Tefsir*, s. 310.

16 Remzi Na'nâ'a, *el-İsrâiliyyât ve Eseruhâ fi Kütübi't-Tefsir*, s. 310.

tiren ve lâıyk olana icâbette bulunan-
dır.”¹⁷

Zehebî de şunu kaydeder: “Bu tefsîr, Neseîî'nin Beydâvî ve Zemahşerî'nin tefsîrlerinden özetlediği bir tefsîrdir. Ancak müellif, Keşşâf'da bulunan Mu'tezilî görüşleri bırakmış ve Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâ'atin görüşlerini almıştır.”¹⁸ Zehebî şöyle devâm eder: “Eser, ibâresi mu'ciz, kaynaklara kolaydır. Keşşâf Tefsîrinden özetlenerek, iyi yönlerini alıp kötü yönlerinden kaçınılarak ortaya çıkmıştır. Aynı yöntem Beydâvî'de sergilenmiştir. Hattâ ibâresini aynen ya da ona yakın bir ifâdeyle almış ve böylece tefsîrini kapsamıştır. Örneğin Necm Süresi'nde Beydâvî ve Neseîî tefsîrlerine mürâcaat edersek, iki eserin ibâreleri arasındaki tevâfukun ve yakınlığın derecesini görmüş oluruz.”¹⁹

Neseîî Tefsîri, Kat'-u Rey Tefsîr kitaplarından kabûl edilir.²⁰

Üçüncüsü: Neseîî'nin İstılâhlarla Olan İhtimâmı:

Neseîî Tefsîri kavramlara özen göstermiştir. Neseîî, kavramları açık, özet olarak ve kavramların anlamlarını kapsayacak şekilde tefsîr etmiş; bıktırarak kadar uzatmadan ve utandıracak derecede de kısaltmadan şerhetmiştir. Aynı şekilde müellif, doğruya en yakın olan faydalı ma'nalarını almıştır.

Onun tefsîri üzerinde düşünen kimse bunu görür ve açık bir şekilde idrâk eder. “**Göklerin ve yerin yaratıcısıdır.**” (2/117) âyetinin tefsîri bunun iyi bir örneğidir. Der ki: “Geçmiş

örneklerin en yücesi olarak şekilde vâri eden ve yaratan demektir. Benzeri geçmemiş her fiile “ibdâ etmek” denir. Bundan dolayı Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâ'ate aykırı hareket edene “mübtedî” denmiştir. Çünkü, daha önce Sahâbe ve Tâbiün (r. anhum)'un yapmadığını İslâm dîninde türetmiştir.”²¹

Mezkûr misâli düşündüğümüzde, onun kolay ve rahat olduğunu, halkın anlamasının kolay olduğunu, âlimin de ondan faydalanabileceğini görürüz.

Benzerî bir misâl de, “**Orada bir-birleriyle çekişerek şöyle derler:**” (26/96) âyetinin tefsîridir. Âyetten, dostluğun ve düşmanlığın doğru olması için Allah'ın putları konuşturmasının câiz olması anlamı çıktığı gibi; bunun âsiler ve şeytanlar arasında cereyân etmesinin câiz olması anlamı da çıkar.²²

Dördüncüsü: Nahivle Alâkalı Mes'elelere Dalması:

İ'râb açısından konulara pek fazla değinmez. Tefsîrinde nahivle alâkalı ayrıntılara da girmez.²³ Bu husûsda, belâgat yönlerinde, i'câzın sırlarında ve ma'nâların beyânında fasîh bir üslûba sâhip olduğu gibi değildir.

“Keşfu'z-Zünûn” sâhibi, hakkında şunları kaydeder: “Eser, te'villerde orta hacimli, i'râb ve kırâ'at yönlerini kapsayan, Bedî' ve İşârât ilimlerini içeren bir eserdir.”²⁴

Zehebî ise şunu kaydeder: “Eseri, sâhibinin söylediği gibi kırâ'at ve i'râb vecihlerini içine alan bir eser olarak gördüm. Ancak, başkalarının yaptığı gibi i'râb yönlerine pek fazla değinmez, eserinde nahivle alâkalı ayrıntılara da dalmaz. Meselâ: “**Sana harâm ay'tı, yâni onda savaşmayı soruyorlar. De**

17 Bu ibâreyi müellif, kitabının başında tefsîrinin metodunu ve onu yazmaya iten etkeni açıklamak için kaleme almıştır. Bkz. Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil, c. I, s. 20

18 ez-Zehebî, et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn, c. I, s. 305.

19 ez-Zehebî, et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn, c. I, s. 306.

20 ez-Zehebî, et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn, c. I, s. 289.

21 Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil, c. III, s. 71.

22 Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil, c. III, s. 189.

23 Hâlid Abdurrahmân el-Akk, Usûlü't-Tefsîr li-Kitâbillâhi'l-Münir, s. 221.

24 Hacı Halife, Keşfu'z-Zünûn, s. 1.

kârî'ine nisbet etmeye özen gösteren tefsir kitaplarındandır.

Bu konuda Zehebî şöyle der: "Kırâ'at bakımından ele alınınca, müellif, her kırâ'atı kârî'ine nisbet etmekle berâber, mütevâtir yedi kırâ'atı göstermiştir. Eser, irâb yönlerini ve kırâ'atı içeren bir eserdir."²⁹

"**Şu mektubumu götür, onu kendilerine ver.**" (27/28) âyetinin tefsiri buna iyi bir örnektir. İfâdesi şöyledir: **هَاء** daki **فَاء** harfini, muhaffef olarak sükûn ile Ebû Amr, Âsım ve Hamza okumuşlardır. Mahzûf olan **يَاء** yı üstlenmesi için sükûnu kesreye çevirerek de okumuşlardır. Yezîd, Kâlûn ve Ya'kûb ise **يَاء** yı isbât üzere okumuşlardır."

"Andolsun Sebe' kavmi için oturduğu yerlerde büyük bir ibret vardır."(34/15) âyetinin tefsiri de konumuzun misâllerindendir: Hamza ve hafs **فِي مَسْكِنِهِمْ** şeklinde okumuşlardır. Ali ve Halef ise **مَسْكِنِهِمْ** şeklinde okumuşlardır. Bu da onların oturma yeridir Yemen'de oturdukları bölgeleri ve topraklarıdır, ya da onların her birinin meskenidir. Diğer Kârî'ler **مَسَاكِنِهِمْ** diye okumuşlardır."

(34/13) âyetinin tefsiri de böyledir: **وَجَفَانٌ كَالْجَوَابِ** kelimesini Mekkî, Ya'kûb ve Sehl, vasl ve vakf ile okumuşlardır. Ebû Amr vasl hâlinde onlara mutâbık olmuştur. diğerleri ise **يَاء** sız olarak kesre ile iktifâ ederek okumuşlardır."³⁰

Yedincisi Fıkhî Mes'elelere Dalması:

İmâm Neseî, fıkhın fûrû'u çıkarımını yaparken bir Hanefî olarak

29 ez-Zehbî, et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn, c. I, s. 306; Hâlid Abdurrahmân el-Akk, Usûlü't-Tefsîr li-Kitâbillâhî'l-Münîr, s. 220.

30 Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl, c. III, s. 320.

mezhebinin lehine taassubda bulunur. Bunu gösteren misâllerin birkaçı:

"**Sana kadınların ay hâllerinden sorarlar. De ki: "O, bir rahatsızlıktır. Bu sebeple ay hâlinde olan kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın."** (2/222) âyetinin tefsirinde şöyle der:

"Ebû Hanife (r.a.) ve Ebû Yûsuf (r.a.)'a göre peştemalın kapsadığı yerden kaçınır. İmâm Muhammed (r.a.) ise, sâdece edeb yerlerinden kaçınmayı vâcib görür. Hz. Âişe (r.a.) şöyle der:

"**Kan izlerinden kaçınır, bunun dışındaki yerler kişi için câizdir.**"

Cimâ hâlinde (onlara yaklaşmayın) ya da "cimâda bulunmaktan uzak durun" ma'nâları vardır. "Temizleninceye kadar", Hafs hâriç, Kûfî **يَطْهَرُ** yi şeddeli okumuştur. Yâni "Yıkanınca/temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın" ma'nâsı çıkar. **يَطْهَرُونَ** nin aslı **يَطْهَرُونَ** dir.

Mahreçlerinin yakınlığından dolayı **يَاء** ya kalbedilmiştir. Diğerleri **يَطْهَرُونَ** şeklinde okumuşlardır. Buu durumda "Kanları kesilinceye kadar onlara yaklaşmayın." ma'nâsı çıkar. Bu iki kırâ'at iki âyet gibidir. İkişile de amel eder ve tahfif kırâ'atına dayanarak hayzın çok olması durumunda kanın inkitâ'a uğramasından sonra yıkanmamış olsa bile kadına yaklaşılabileceğini söyleriz. Teşdüf kırâ'atına dayanarak daha az olması durumunda temizleninceye kadar ya da inkitâ'ın üzerinden bir namaz vakti geçinceye kadar kadına yaklaşamaz. Buna hamletmek, aksine hamletmekten daha evlâdır. Zîrâ bu durumda -bilindiği üzere- ikisinden biriyle amel etmeyi terketmek gerekir. İmâm Şâfi'î (r.a.)'ye göre, kanı kesilip temizleninceye kadar kadına yaklaşamaz. Delîli ise "**Temizlendikleri**

*vakit onlara yaklaşın*³¹ âyet-i kerîmesidir. Yâni “Cinsî temâsta bulunun” demektir. Böylece İmâm Şâfi’î iki kirâ’atı cem’ etmiştir.³²

Yine Allah Teâlâ’nın *“üç kur”* kelâmını tefsîr edişi de böyledir³³ ifâdesi şöyledir *“رُ”* kelimesi *رُ* ya da *رُ* kelimelerinin çoğuludur. Bu da “hayız” demektir. Zîrâ Hz. Peygamber (s.a.v.)’in *“Hayızlı günlerinde namazı bırak.”*³⁴ ifâdesi bunu göstermektedir. Aynı şekilde “câriyenin boşaması iki boşama, kur’u ise iki hayız dönemidir.”³⁵ hadîsi de bunu gösterir. Çünkü “Kur’u iki temizlik müddetidir.” dememiştir. *“Kadınlarınız içinden âdetten kesilmiş olanlarla, âdet görmeyenler husûsunda tereddüd ederseniz, onların iddeti üç aydır.”*³⁶ âyetinde *الاشهر* kelimesinin yerine *الحيض* kelimesi ikâme edilmiş, *الاطهار* kelimesi ikâme edilmemiştir. Hâ kezâ, iddetten maksat, rahmin istibrâdır; yâni rahmin kendisini meşgûl eden şeylerden uzak olmasıdır. Rahimlerin kendisi ile istibrâ olduğu şey hayızdır, tuhûr değildir. Bundan dolayıdır ki, câriyelerin istibrâi hayız ile tesbît olunmuştur. Ve yine, eğer İmâm Şâfi’î’nin dediği gibi “kur”, “tuhûr” olsaydı, iddet iki kur’ ve üçüncüsünün de bir kısmı ile sona ererdi. Dolayısıyla sayı üçten eksilmiş olurdu. Çünkü tuhûr döneminin sonunda boşarsa, bu dönem İmâm Şâfi’î’ye göre iddetten sayılır. Ama hayız döneminin sonunda boşarsa, bize göre bu dönem iddetten sayılmaz. Üç rakamı da, özel

bir rakamı gösteren hâss bir isimdir; kendisi dışındaki rakamları ifâde etmez.³⁷

Neseî, bütün bunlarda mezhebi olan Hanefiliğin lehine tavır takınır ve aykırı düşünelere “indimizde”³⁸ -yâni kendi mezhebinde- ibâresini tekrarlayarak cevap verir.

“Onları gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun.” (65/6) âyetinin tefsîrinde de şunu kaydetmektedir: “Nafaka ve barınmanın, boşanan her kadın için sağlanması vâcibdir. İmâm Mâlik’e ve İmâm Şâfi’î’ye göre kesin olarak boşanan kadına nafaka yoktur. Dayanakları Fâtıma binti Kays’ın hadîsidir. Fâtıma’yı kocası kesin olarak boşar. Hz. Peygamber (s.a.v.) ona *“Sana nafaka ve barınma yoktur.”* der. Hz. Ömer (r.a.)’in şöyle söylediği rivâyet olunur: “Bir kadının sözünden dolayı, Allah’ın kitâbını ve Rasûlullah (s.a.v.)’ın sünnetini bırakacak değiliz. Belki de Fâtıma unutmuş ya da karıştırmış ve bu yüzden Hz. Peygamber (s.a.v.)’in *“Ona barınma ve nafaka vardır.”* dediğini duydum” demek istemiştir.” demektedir.

Nûr sûresi 4. âyetin tefsîri de bu kâbildendir. *“Ve artık onların şahidliğini hiç bir zaman kabûl etmeyin.”* âyetinin tefsîrinde ifâdesi şöyledir: “Nefiyden sonra *شهادة* kelimesi nekra olarak gelmiştir ve böylece her türlü şahidliği kapsamıştır. Şâhidliğin kabûl edilmeyişi bize göre “had”dendir ve haddin ya da haddin bir kısmının uygulanmasıyla -bilindiği üzere- alâkalıdır. İmâm Şâfi’î (r.a.)’ye göre ise, şahidliğin kabûl edilmeyişi kazfin kendisiyle alâkalıdır. Bize göre şartın parçaları -ki bu, “iftirâ atmak”tır- celd ve şahid-

31 Bakara, 2/222.

32 Medâriku’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vil, c. I, s. 11.

33 Bakara, 2/228.

34 Ebû Dâvûd, Kitâbu’t-Tahâre, c. I, s. 208; Tirmizî, Kitâbu’t-Tahâre, 126-127, c. I, s. 220.

35 Ebû Dâvûd, Talâk; İbn Hacer, ed-Dirâye, s. 227.

36 Talâk, 65/4.

37 Medâriku’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vil, c. I, s. 114.

38 Neseî, “indimizde” ifâdesi ile Hanefiliği kasetmektedir.

liğin sürekli olarak -bu da hayatlarının bütünüdür- kabul edilmeyiştir.³⁹

Bu misâlleri düşündüğümüzde, İmâm Neseî'nin ahkâm âyetleriyle alâkası ve irtibatlı olan fıkıh mezheplerine karşı cephe aldığını görürüz. Neseî, görüşleri ayrıntıya dalmadan, tafsilâta girmeden tevcih etmekte, bunda ba'zı delilleri bu tarzda vermektedir.⁴⁰

Zehebî şöyle söylemektedir: "Ahkâm âyetlerinden bir âyeti tefsîr ederken, ayrıntıya girmeden görüşleri tevcih etmektedir."⁴¹

Sekizincisi: Mu'tezilî Görüşler Karşısındaki Konumu:

Neseî Tefsîri, Keşşâf Tefsîrinin özet bir araştırması sayılır. Ancak, Zemahşerî'nin tefsîrinde serpiştirdiği Mu'tezilî görüşlerden eserini korumuştur.⁴² Mu'tezilî görüşlerden kaçınmasına rağmen eseri, az olmakla beraber, bu görüşlerden hâli değildir. Zemahşerî'nin tefsîriyle mukâyesede edildiğinde bu görüşlerin gerçekten az olduğu anlaşılacaktır. Yûnus sûresinin 3. âyetinin tefsîri buna verilecek iyi misâllerdendir: "*Şüphesiz sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da Arş'a istivâ eden, işleri de evirip-çeviren Allah'tır.*" âyetinin tefsîrinde şöyle demektedir: "استوى oturmak, işgâl etmek demektir."⁴³

Neseî burada sonraki âlimlerin görüşünü tercih etmiş ve Selefî tercih etmemiştir. İlk devir âlimlerinin görüşlerine ve sahîh, sâlim akîdeye muhâlefet etmiştir. İmâm Neseî'nin bu görüşü, bu ümmetin ilk devir âlimleri-

nin güzîde imâmlarının şu sözlerine terstir: "İstivâ ma'lûmdur, keyfiyeti mechûldür; onu sormak bid'attır; ona îmân vacîbdir."⁴⁴

Dokuzuncusu: İsrâiliyyât Karşısındaki Konumu:

Bu konuda İmâm Zehebî şunları kaydetmektedir: "Bu tefsîr hakkındaki mülahazamız şudur ki, eser İsrâiliyyâta gerçekten az yer vermiştir. Bu konuda söylediklerini, ba'zen araştırmaksızın geçmekte, ba'zen de araştırmakta fakat kabul etmemektedir."

Dr. Remzi Na'nâ'a, Zehebî'nin sözünü açıklayacak tarzda şöyle söylemektedir: "Neseî, Tefsîri, İsrâiliyyâta dalan kendisi dışındaki eserlerle kıyaslandığında, bunlara oldukça az yer veren bir eser sayılır. Ancak İmâm, ba'zen bu İsrâiliyyâtın bir kısmını araştırmaksızın anlatır. Genellikle İsrâiliyyâta alâkalı rivâyetler, peygamberin İsmet sıfatına hâlel getirmekte, müellif bu rivâyetlerin sıhhatini destekleyecek bir uyarıda bulunmaksızın geçmektedir. Akla ya da nakle muhâlif olmayan ba'zı rivâyetleri incelemekten vazgeçer."⁴⁵

Akla ya da nakle ters düşmediği için, araştırmadığı İsrâiliyyâta alâkalı rivâyetlere örnekler:

"*Süleymân, Dâvûd'a mirâsçı oldu ve dedi ki: "Ey insanlar! Bizlere kuşların konuşma dili öğretil-di ve bize herşeyden verildi."*(27/16) âyetinin tefsîrinde şöyle söylemektedir: "Rivâyet olunduğuna göre Fahita ötünce Hz. Süleymân (a.s.) onun şöyle seslendiğini söyledi: "Keşke bu mahlûkât yaratılmasaydı." Tâvûs ötünce, onun "Ettiğini bulursun!" dediğini haber verdi. Hüdhüd ötünce, onun "Allah'tan başışlanma dileyin ey günahkârlar."

39 Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil, c. IV, s. 226.

40 Yâni âyetin tefsîrine getirdiği kavilleri bu tarzda vermektedir.

41 ez-Zehabî, et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn, c. I, s. 306; ayrıca bkz. Hâlid Abdurrahmân el-Akk, Usûlü't-Tefsîr, s. 220.

42 Ebû Şehbe, el-İsrâiliyyât ve'l-Mevzûât fi Kütübi't-Tefsîr, s. 194.

43 Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil, c. I, s. 152.

44 Genellikle bu söz İmâm Mâlik'e nisbet edilir. Ona âit olup olmadığı tartışmalıdır.

45 el-İsrâiliyyât ve Eseruhâ fi Kütübi't-Tefsîr, s. 311.

dediğini söyledi. Hütaf ötünce, onun "Hayır işlerseniz, onu bulursunuz." dediğini söyledi..."

Sonra **"Bize herşeyden verildi."** âyeti hakkında, söylenen herşeyi incelemeksizin konuşur.⁴⁶

Benzeri bir misâl de Neml sûresinin 17. âyetinin tefsiri esnâsında görülmektedir: **"Süleymân'a cinlerden, insanlardan ve kuşlardan orduları toplandı ve bunlar bölükler hâlinde dağıtıldı."** âyetinin tefsirinde şöyle der:

"Rivâyet olunduğuna göre Hz. Süleymân (a.s.)'ın karargâhı yüz fersah kare idi. Bunun yirmi beşi cinler, yirmi beşi insanlar, yirmi beşi kuşlar ve yirmi beşi de vahyî yaratıklar içindi. Ahşap üzerinde camdan yapılmış bin evi vardı. Bunların üç yüzü nikâhlısı, yedi yüzü câriyesi idi. Cinler Hz. Süleymân (a.s.)'a altından ve ipekten bir fersah kare kilim örmüşlerdi. Ortasında da tahtı bulunmaktaydı. Tahtı altından ve gümüşlendi. Tahtına oturduğunda, etrâfında altından ve gümüşten yapılmış altı bin kürsü bulunurdu. Peygamberler altın kürsülere, evliyâlar ise gümüş kürsülere otururlardı. Onların etrâfında halk, halkın etrâfında ise cinler ve şeytanlar bulunurdu. Onu kuşlar kanatlarıyla gölgelendirirdi ve böylece Güneş ona temâs etmezdi. Halıyı, Sabâ rüzgârı harekete geçirir ve ona bir aylık mesâfe kat'ettirirdi. Rivâyet olunduğuna göre, şiddetli rüzgâra emrederdi, rüzgâr da onu taşırdı. Hafif esen rüzgâra emrederdi, bu rüzgâr da onu harekete geçirirdi. Yer ve gök arasında seyrederken Allah (c.c.) ona **"Şüphesiz ben senin otoriteni artırdım. Bundan böyle herhangisi bir insanın söyleyeceği bir şeyi rüzgâr senin kulaklarına ulaştırı-**

46 Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil, c. I, s. 204-205.

caktır." diye vahyeder. Anlatıldığına göre Hz. Süleymân (a.s.) bir rençberin yanından geçerken, rençber şöyle der: "Şüphesiz ki Dâvûd âilesine muazzam bir mülk verildi." ve rüzgar bunu Hz. Süleyman'a ulaştırır. Bunun üzerine yere iner, rençbere doğru yürür ve O'na "Ben sana güç yetiremeyeceğim şeyi ummaman için geldim" der ve şöyle devam eder: "Şüphesiz ki Allah'ın kabûl buyurduğu bir tek tesbîhât, Dâvûd âilesine verilenden daha hayırlıdır."⁴⁷

Bunun bir benzerini de Neml Sûresi 35. âyetin tefsirini⁴⁸ yaparken sergilemektedir. **"Ben onlara bir hediye göndereyim de, bir bakayım elçiler neyle dönerler."** âyetinin tefsirinde müellefin Belkıs'ın Hz. Süleymân'a gönderdiği hediye ve ona "sınama hikâyesi"ni anlattığını görmekteyiz. Bu hikâye, hayâlcilikte aşırıya kaçan hayâlî bir şahsın kurgulandığı bir hikâyeye benzemektedir. Bununla beraber, buna bir tek kelimeyle bile değinmemiştir.⁴⁹

Peygamberin *ismet* sıfatına muâırız olan asılsız hikâyelere dikkat çektiği, bunları reddettiği ve bunda gevşek davranmadığının örnekleri de vardır.

Belki de İmâm Neseî, akîdeye dokunan bütün bu hikâyelerin sahîh olmadığı uyarısında bulunulması gerektiğine inandığı için yer vermiştir.

"Sana o dâvâcılarının haberi geldi mi? Hani onlar mihrâba yüksek duvardan tırmanmışlardı. Dâvûd'a girdiklerinde, o, onlardan ürkmüştü; onlar dediler ki: "Korkma, iki dâvâcıyız, birimiz diğerrimize haksızlıkta bulundu. Şimdi sen aramızda hak ile hükmet,

47 Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil, c. III, s. 206.

48 Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil, c. III, s. 210-211.

49 el-İsrâiliyyât ve Eseruhâ fi Kütübî't-Tefsîr, s. 311.

karârında zulme sapma ve bizi doğru yolun ortasına yönelt, ilet.” (38/21-22) âyetlerinin tefsîrinde ibâresi şöyledir: “Dâvûd (a.s.)’un Urya’yı defâlarca Belku savaşına gönderdiği, karısıyla evlenebilmesi için öldürülmesini arzuladığı hikâyesi, bırakın en iyi bilinen peygamberlerin bir kısmına, sâlihlik vasfını kazanmış hiç bir Müslüman adama yakışmaz. Bu konuda Hz. Ali şöyle buyurmuştur: “Size kim hikâyecilerin anlattığı şekilde, Dâvûd (a.s.)’un hikâyesini anlatırsa; ona yüz altmış değnek vururum. Bu, peygamberlere iftirâda bulunma cezâsıdır.”

Anlatıldığına göre, Ömer b. Abdülâzîz olayı bu şekilde naklederken yanında bulunan Hak ehlinden biri anlatılanı yalanladı ve şöyle devâm etti: “Eğer bu hikâye, Kur’ân’da bulunan şekli üzere ise aksinin bilinmesine, bundan büyüğü de “Böyle değil” denilmesine gerek yoktur. Eğer anlatılan şekilde ise, Allah (c.c.) peygamberini setretmeye kâfidir, bunu ortaya çıkarmaya gerek yoktur.” Bunun üzerine Ömer b. Abdülâzîz şöyle der: “Allah’a andederim ki duyduğum bu söz, Güneş’in üzerine doğduğu herşeyden benim için daha sevimlidir.”⁵⁰

Aynı şekilde, “**Andolsun, biz Süleyman’ı denemeden geçirdik, tah-tının üstünde bir ceset bıraktık. Sonra -eski hâline- döndü.**” (38/34) âyetinin tefsîrinde ifâdesi şöyledir: “Anlatılan yüzük ve şeytan ile Süleyman (a.s.)’ın makamında putlara ibâdet olaylarına gelince, bunlar Yahûdîlerin yalanlarıdır.”⁵¹

Nesefî’nin Tefsîri Hakkında Söylenebilecek En Önemli Deza-vantajlar:

Birincisi: Zemahşerî’den Nakil-

- 50 Medâriku’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vil, c. IV, s. 37-38.
51 Medâriku’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vil, c. IV, s. 41-42.

de Bulunması:

Nesefî zaman zaman Zemahşerî’nin tefsîrinden metni tam nakille, herhangi bir şerh, kısaltma, ekleme ve açıklama olmaksızın nakletmiştir. Buna örnek Tahrim sûresinin 1. âyetini tefsîr edişidir. “**Eşlerinin hoşnutluğunu isteyerek**” âyetinin tefsîrinde aynen şöyle der: “Bu cümle ya tahrîmi tefsîr etmektir, ya hâl cümlesidir ya da isti’nâfiyye cümlesidir. Bu da zelledir, Allah’ın helâl kıldığını, harâm yapmaya kimsenin hakkı yoktur.”⁵²

İkincisi: Hurâfe ve Mevzû Rivâyetleri Anlatması:

Anlamsız ba’zı hikâyelere ve olaylara yer vermiştir: “**İnsanlardan da çekinerek Allah’ın açığa vuracağı şeyi kendi nefsinde saklı tutuyordun.**” (33/27) âyetin tefsîri bu kabîldendir. Hiç şüphesiz burada asılsız görüşü zikretmiştir; bu da Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Zeyneb’e olan sevgisini kalbinde gizlemesi görüşüdür. İfâdesi aynen şu şekildedir: “Yâni, Zeyd’in onu boşamasını ve böylece onunla evlenmeyi içinde saklı tutuyordun. İşte bu, Allah (c.c.)’ın açığa vurduğu şeydir. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in kalbinde saklı tuttuğu şeyin; kalbinin onunla ilgilenmesi ve Zeyd’in ondan ayrılmasının arzu edilmesi olduğu da söylenmiştir.”⁵³

Benzerî bir misâl de İnsân sûresi 8. âyetine getirdiği tefsîrdir. “**Kendileri, ona karşı duydukları sevgiye rağmen yemeği, yoksulu, yetime ve esire yedirirler.**” âyetinin Hz. Ali, Fatma ve Hasan hakkında nâzil olduğunu söylemiştir. Fakat sûre bütünüyle Mekîdir. İlim adamı Muhammed Ebû Şehbe bunu “el-İsrâiliyyât ve’l-Mevdûât”⁵⁴ adlı eserinde söylemektedir; ancak Ne-

- 52 Medâriku’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vil, c. IV, s. 369.
53 Medâriku’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vil, c. III, s. 304.
54 Shf. 195.

sefi Tefsiri'ne mürâcaat edince bunu Tefsir'inde bulamadım.⁵⁵

Üçüncüsü: İsrâiliyyâta Yer Vermesi:

İsrâifloğullarının ba'zı metin, hikâye ve hurâfelerine yer vermiştir. Buna örnek Fecr sûresinin 7. âyetinin tefsiridir: "*Yüksek sütunlar sâhibi İrem'e*" âyetinin tefsirinde, bundan kastedilenin kent/şehir olduğunu söylemiştir. Kente bu ismin verilmesi husûsunda garip ve acâip şeyler yazmaktadır. İrem hakkında şunları kaydeder: "O, büyük bir kenttir. Köşkleri altın ve gümüşten, sütunları ise zebced ve yâkuttandır. Orada çeşit çeşit nehirler ve ağaçlar vardır."⁵⁶

Dördüncüsü: Mevzû Hadîslere Yer Vermesi:

Kur'ân'ın faziletleri hakkında her sûre için mevzû hadîslere yer vermiştir. Şüphesiz bu kaçınılması gereken bir tavidir.

Beşincisi: Dilbilgisi Hatâları:

Nesefî'nin Kur'ân'ı tefsir edişinde dilbilgisi yanlışlıklarından kaynaklanan önemli eksiklikler vardır. Bunlardan biri Talâk sûresinin 6. âyetinin tefsiridir. "*Boşadığınız kadınları, gücünüz oranında oturmakta olduğunuz yerin bir bölümünde oturtun.*" âyetinin tefsirinde şöyle der: "من حيث اسكنتم buradaki من ba'diyyet içindir. Kendisinden bir parça olduğu şey ise mahzûf olup takdîri şöyledir: اسكنتم مكاناً في حيث سكنتم Nesefî'nin yaptığı bu açıklamalar doğru değildir. Çünkü kendisinden bir parça olduğu şey ardından söylenmiştir. Bu da حيث dur, ki bu kelime mekânîdir. Mahzûf olup da takdîr olunan كك kelimesi ise mevsûftur.

55 Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil, c. IV, s. 361.

56 Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil, c. IV, s. 354.

Tefsirinin Güzellikleri:

Biraz önce dile getirdiğimiz ba'zı dezavantajlarına rağmen eser, büyük bir öneme, güzelliğe ve eseri tefsir kitapları arasında önemli bir konuma getiren özelliğe sâhiptir.

Eserinin güzelliklerinden biri de orta hacimlilerden sayılması, bıktırıcı uzunlukta ve utandırıcı kısıklıkta olmaması; belâgat yönlerini, i'câzın sırlarını ve ma'nâların beyânını dile getirirken üslûbunu fazla süslememesidir. Nesefî Tefsiri, mütevâtir yedi kırâ'ata dikkat çekmeye ve her kırâ'atı kârî'ine nisbet etmeye özen gösteren eserlerdendir. İsrâiliyyâta az yer veren ve ba'zılarını anlatarak sahîh olmadığına dikkat çeken bir eserdir.⁵⁷

Tefsir, Bedî' ve işârât ilimlerinin inceliklerini kapsayan, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in görüşlerini kapsayan, asılsız ve sapık görüşlerden uzak, Keşşâf Tefsiri'nin içerdiği nükteleri, belâğâtı ve eşsiz güzellikleri kapsayan, gizli ve ince ma'nâları açan bir eser olarak karşımıza çıkar.

Tefsir Kitaplarındaki Yeri:

Nesefî Tefsirinin, Keşşâf ve Beydâvî tefsirlerinden daha iyi olduğu kabul edilir. Zîrâ Nesefî, iki eseri cem' etmiş, onların özünü almış, kolay ve ince bir üslub içinde ortaya koymuştur. Eser, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâ'at'in görüşlerini açıklayan, Bedî' ve İşârât ilimlerinin inceliğini içeren bir kitaptır. Bundan dolayı insanlar çeşitli yerlerde eserin tedsîsiyle meşgûl olmuşlardır. Çünkü, hem lâfzî hem de ma'nevî faziletleri, gün ortasındaki güneşin apaçık oluşu gibidir. Aynı şekilde, zekî, tenkitçi ve kâbiliyetli birinin gözünden kaçmayan za'fiyet, noksanlık ve ba'zı kusûrlar gibi hatâları yoktur.

Tefsiri, ilim adamlarının mürâcaat

57 el-İsrâiliyyât ve Eseruhâ fi Kütübî't-Tefsir, 311.

kitaplarındandır. Eser, matbû' olup defâlarca basılmıştır. Allah (c.c.), Neseîî (r.a.)'nin diğeri te'lifleriyle insanları faydalandırđıđı gibi, bu eserle de faydalandırmıştır.

Zürkânî şöyle der: "Kitap yüce, geçerli olan, meşhûr, kolay ve ince bir eserdir."⁵⁸

İlim adamı et-Tayr⁵⁹ ise şunları kaydeder: "Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl kitabı, tefsîr kitapları arasında büyük kıymeti hâiz bir te'liftir. Üslûbunu net bir dille ifade etmiş, Kur'ân-ı Kerîm'in ma'nâlarını izâh etmiş, nüzûl sebebini yazmış, fesâhat yönlerine ve ondaki belâğat delilleri ile onu kapsayan i'râbî işâret etmiş, muhtasar bir üslûb ve çeşitli eğilimler ile kırâ'attaki vecdi anlatmıştır. Böylece kitap; kapsamlı, uzun kitaplardan ve kârîlerin tartışmalı noktalarındaki kullanımlarından daha zengin bir kitap hâline gelmiştir. Zemahşerî'nin Keşşâf'ını kendine asıl alması, kitabını sunmasını kolaylaştırmıştır.

Neseîî Tefsîri okuyucusu, onun farklı anlamları toplayan ve fıkıhla, usûlle, nahivle ve çeşitli ilimlerle alâkalı görüşleri toplayan bir hazîne olduğunu görür.

Şüphesiz Neseîî'nin sözkonusu eserinde hatâları ve iyi yönleri mevcuttur. Zîrâ, hatâ ve unutkanlık her insan için geçerli olduğu gibi, müellif için de geçerlidir. Fakat, insaflı biri, hatâları ve iyi yönleri karşılaştırıldığında, iyi yönlerinin ağır bir şekilde üstün geldiğini görür.

İyice incelersek, ba'zı İsrâiliyyâtı anlatımını da ilâveten Zemahşerî'nin ba'zı kusurlarının olduğunu görürüz. Akîdeye dokunmadığı, nakle ve akla

ters düşmediği için -daha önce de söylediğimiz gibi- bunlara karşı çıkmamıştır. İmâm Neseîî'nin, kendi tefsîrinde, ictihâdın ve özet olarak söyleyip de kaynağını söylemediği görüşlerde hep yalnız kaldığını görürüz. Bazen ibâreleri kapalı bir üslûb içinde özetler, onun açıklamasını ancak aslında görürüz.

İlim adamı et-Tayr'ın dediği gibi, Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl, tefsîr kitapları arasında büyük bir kıymeti hâiz bir te'liftir.⁶⁰

Neseîî'nin kitabı, büyük bir te'lif olup, elden ele dolaşmakta, kolay ve ince olma özelliğini korumaktadır. Keşşâf ve Beydâvî tefsîrlerinin zübdesi kabûl edildiği gibi, ikisini toplamış ve en iyisini iktibâs etmişlerdir. Kolay ve basit bir yolla, zorluktan ve kapalılıktan uzak bir üslûbla kaleme almış, çoğu zaman halk onu kolayca anlamış, ilim yolcusu ondan faydalanmış ve ilim adamı da ona itibâr etmiştir.

İnce bir üslûbu, güvenilir bir yolu ihtivâ ettiğinden ve büyük tanımları başardığından; tefsîr ilminde önemli bir kaynaktır.

Kitabın öneminden, yüce faydalarından dolayı günümüz İlahiyat Fakültelerinde, Tefsîr derslerinde bir metod olarak esere yer verilmiştir.

Allah (c.c.) en iyi bilendir, ve son duâmız şudur: "Hamd âlemlerin Rabb'i Allah'a mahsûstur."

58 Muhammed Abdülazîz ez-Zürkânî, Menâhilu'l-İrfân fi Menâhili'l-Kur'ân, c. I, s. 536.

59 Muhammed el-Hadîdî, Tevdihu'n-Neseîî, s. 3.

60 Muhammed el-Hadîdî et-Tayr, Tevdihu'n-Neseîî, s. 3.